

ОБ'ЄКТ СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ «ІЗЯСЛАВСЬКО-СЛАВУТСЬКИЙ»: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Казімірова Л.П., Микитюк М.В.

L.kazimirova@ukr.net, maranamikituk@gmail.com

Хмельницький національний університет

The Emerald Network site «Iziaslavsko-Slavutytskyi» (UA0000123) with an area of 32,329,0 hectares is located in the Khmelnytskyi region, within the zone of the Small Polissia. The site protects 18 habitats listed in Resolution No. 4 and 51 species of biota included in Resolution No. 6 of the Bern Convention, among them 39 bird species, 4 invertebrates, 2 fish, 2 amphibians, 1 reptile, and 2 mammals. The article provides a description of habitats and factors influencing their conservation. It also mentions nature-protected areas, including the Malyi Polissia National Nature Park, and outlines prospects for the conservation of the territory.

Key words: Emerald object, Iziaslavsko-Slavutytskyi, biodiversity, habitats, Male Polissya National Natural Park

Сталий розвиток людства неможливий без збереження та відновлення природного середовища, підтримання екологічної рівноваги й охорони місць існування рідкісних видів біоти. Ці завдання визначає Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, 1979 р.), що стала основою сучасної природоохоронної політики Європи й запровадила оселищний підхід до збереження біорізноманіття.

Головним інструментом реалізації Конвенції є Смарагдова мережа (Emerald Network) – система територій особливого природоохоронного інтересу (ASCI), створена для охорони оселищ і видів, важливих для Європи. Її основу становлять Резолюції № 4 і № 6 Постійного комітету Бернської конвенції, що визначають переліки пріоритетних оселищ і видів, а також критерії відбору територій [1, 2, 3].

Станом на жовтень 2025 року український перелік територій Смарагдової мережі нараховує 377 територій площею понад 8 млн га. Серед них є 8 територій у Хмельницькій області [4, 5].

Об'єкт Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123) поданий до Постійного комітету Бернської конвенції у червні 2011 року, прийнятий як кандидат ASCI у грудні 2013 року та затверджений як територія Смарагдової мережі (ASCI) у листопаді 2016 року. Координати центру об'єкта: широта 50.232900°, довгота 26.875000° (рисунок 1). Площа – 32329 га. Територія представляє континентальний біогеографічний район [6].

На території об'єкту «Ізяславсько-Славутський» охороняється 18 оселищ, які віднесені до Резолюції 4 Бернської конвенції «Перелік природних оселищ, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів щодо їхнього збереження». Таблиця 1 узагальнює дані щодо типів природних оселищ (подано код і латинську назву оселища, його український відповідник, площу покриття в межах сайту, а також оцінку репрезентативності та стану збереження згідно з критеріями (А – високий рівень, В – хороший, С – задовільний, D – низький).

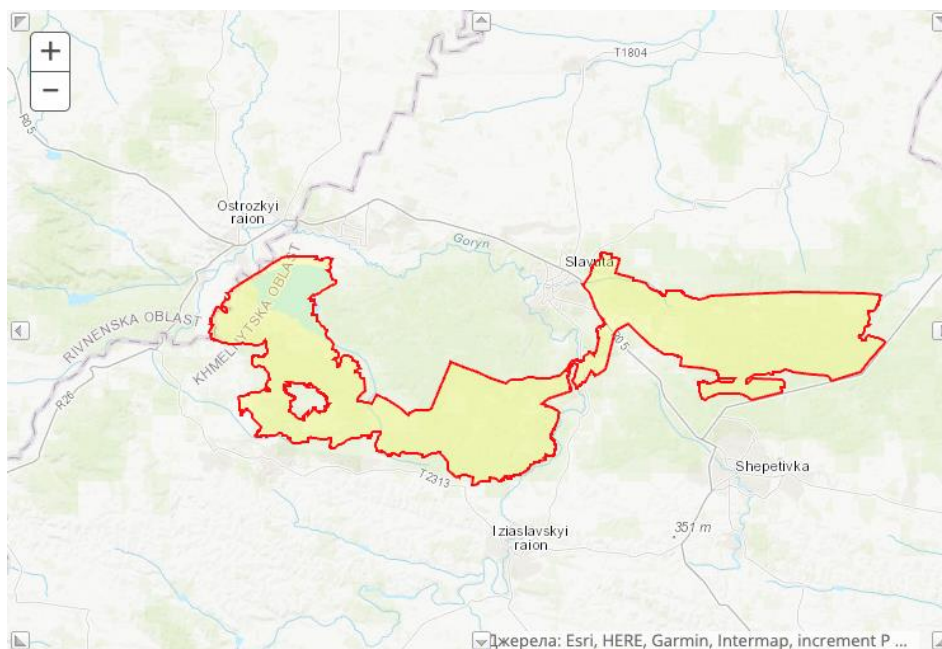

Рис. 1. Карта території Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» [6]

Таблиця 1

**Оселища з Резолюції 4 Бернської конвенції території Смарагдової мережі
«Ізяславсько-Славутський» [6, 7]**

Оселища з Резолюції 4 Бернської конвенції				Оцінка сайту	
Код	Латинська назва	Українська назва	Площа покриття, га	А/В/С/Д Репрезентативність	А/В/С Стан збереження
C1.224	Floating <i>Utricularia australis</i> and <i>Utricularia vulgaris</i> colonies	Вільноплаваючі колонії <i>Utricularia australis</i> та <i>Utricularia vulgaris</i>	1	A	A
C1.3413	<i>Hottonia palustris</i> beds in shallow water	Зарості <i>Hottonia palustris</i> на мілководдях	1	A	A
C2.33	Mesotrophic vegetation of slow-flowing rivers	Мезотрофна рослинність повільно текучих річок	0,1	B	A
D2.3	Transition mires and quaking bogs	Перехідні болота та сплавини	20	A	A
D5.2	Beds of large sedges normally without freestanding water	Зарості крупних осоки переважно без застою води	20	B	A
E1.71	<i>Nardus stricta</i> swards	Угруповання <i>Nardus stricta</i>	2	B	B
E1.9	Open non-Mediterranean dry acid and neutral grassland, including inland dune grassland	Незімкнені несердземноморські сухі кислі та нейтральні трав'яні угруповання, у тому числі континентальні трав'яні угруповання на дюнах	1	A	A

Оселища з Резолюції 4 Бернської конвенції				Оцінка сайту	
Код	Латинська назва	Українська назва	Площа покриття, га	A/B/C/D	A/B/C
				Репрезентативність	Стан збереження
E3.4	Moist or wet eutropic and mesotrophic grassland	Мокрі або вологі евтрофні і мезотрофні луки	5	A	B
E3.5	Moist or wet oligotrophic grassland	Мокрі або вологі оліготрофні луки	1	B	B
E5.4	Moist or wet tall-herb and fern fringes and meadows	Мокрі або вологі високотравні та папоротеві узлісся і луки	1	A	B
F4.2	Dry heaths	Сухі пустища	2	A	B
F9.1	Riverine scrub	Прирічкові чагарники	2	B	B
G1.21	Riverine <i>Fraxinus</i> - <i>Alnus</i> woodland, wet at high but not at low water	Прирічкові ясеневі-вільхові ліси зі змінним зволоженням	750	A	B
G1.51	Sphagnum <i>Betula</i> woods	Березові ліси зі сфагновими мохами	100	A	A
G1.7	Thermophilous deciduous woodland	Термофільні листопадні ліси	500	B	B
G1.8	Acidophilous <i>Quercus</i> -dominated woodland	Ацидофільні ліси з домінуванням <i>Quercus</i>	250	A	A
G1.A1	<i>Quercus-Fraxinus-Carpinus betulus</i> woodland on eutrophic and mesotrophic soils	Дубово-ясенево-грабові ліси на евтрофних і мезотрофних ґрунтах	5560	A	B
G3.E	Nemoral bog conifer woodland	Заболочені хвойні ліси неморальної зони	100	A	A

Сумарна площа оселищ, занесених до Резолюції 4 Бернської конвенції, у межах об'єкту «Ізяславсько-Славутський» становить 7316,1 га, що становить 22,63 % загальної площі сайту; це свідчить про високий рівень природності та насиченість території цінними біотопами європейського значення.

Серед оселищ найбільшу площу займають G1.A1: Дубово-ясенево-грабові ліси на евтрофних і мезотрофних ґрунтах – 5560 га або 17,2 % загальної площі сайту; G1.21: Прирічкові ясеневі-вільхові ліси зі змінним зволоженням – 750 га (2,3 %); G1.7: Термофільні листопадні ліси – 500 га (2,55 %); G1.8: Ацидофільні ліси з домінуванням *Quercus* – 250 га (0,77 %); G1.51: Березові ліси зі сфагновими мохами та G3.E: Заболочені хвойні ліси неморальної зони – по 100 га (0,31 %). Отже, на досліджуваній території домінує лісовий компонент, з виразними заплавами та болотними фрагментами.

Таблиця 2 і діаграма рисунку 2 показують співвідношення площ основних оселищ об'єкту «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123), які віднесені до Резолюції 4 Бернської конвенції.

Таблиця 2

**Частка площ оселищ території Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський»
віднесених до Резолюції 4 Бернської конвенції**

Код оселища	Назва оселища	Площа, га	Частка від площі оселищ, %	Частка від площі сайту, %
G1.A1	Дубово-ясеневі-грабові ліси на евтрофних і мезотрофних ґрунтах	5560	76,0	17,2
G1.21	Прирічкові ясеневі-вільхові ліси зі змінним зволоженням	750	10,25	2,32
G1.7	Термофільні листопадні ліси	500	6,83	1,55
G1.8	Ацидофільні ліси з домінуванням <i>Quercus</i>	250	3,42	0,77
G1.51	Березові ліси зі сфагновими мохами	100	1,37	0,31
G3.E	Заболочені хвойні ліси неморальної зони	100	1,37	0,31
Інші оселища		56,1	0,76	0,17
Всього		7316,1	100,0	22,63

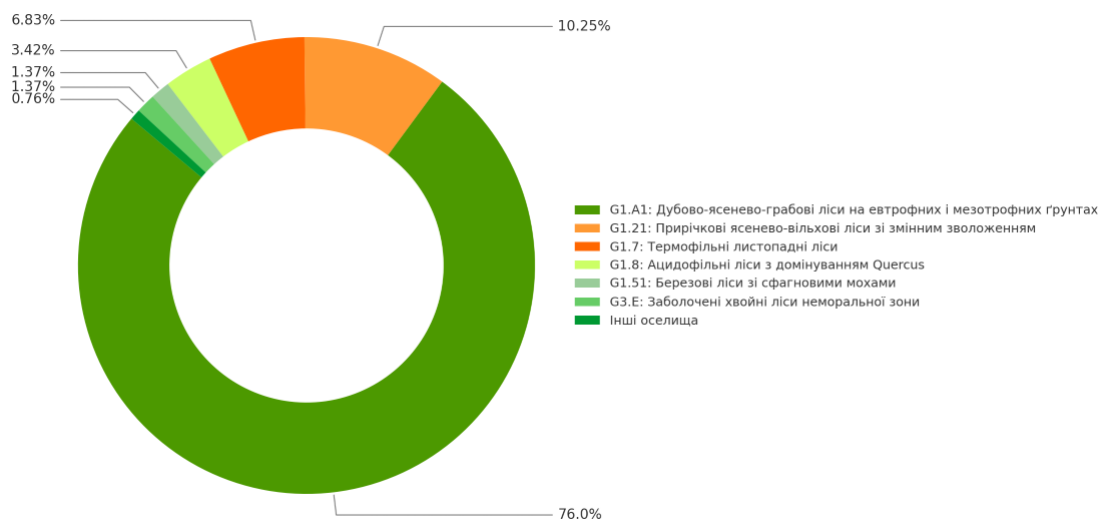

Рис. 2. Частка площ оселищ території Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський»

За якістю даних (Data quality) переважаюча частина оселищ характеризується як «Р – погана» (наприклад, приблизна оцінка).

Оцінка рівня репрезентативності окремих типів природних оселищ (Representativity), відповідно до Додатку III Оселищної Директиви, А(а) оцінюється як «А – високий рівень» для переважаючої частини оселищ (12 типів оселищ, або 66,7 %); оцінку «В – хороший рівень» мають решта 6 оселищ: С2.33: Мезотрофна рослинність повільно текучих річок, D5.2: Зарості крупних осок переважно без застою води, E1.71: Уруповання *Nardus stricta*, E3.5: Мокрі або вологі оліготрофні луки, F9.1: Прирічкові чагарники, G1.7: Термофільні листопадні ліси.

Усі оселища досліджуваного об'єкта Смарагдової мережі мають оцінку поширеності, відносну поверхню (Relative Surface) – згідно Додатку III Оселищної

Директиви, A(b): «С» – 2 % $\geq p > 0$ % (відношення (p) площі окремого типу природного оселища в межах об'єкту до загальної його площі у межах України).

Стан збереження (Conservation) оселищ території «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123), відповідно до Додатку III Оселищної директиви ЄС, оцінюється переважно на рівнях «А» (високий рівень) та «В» (хороший). Зазначено, що більшість лісових і лучно-болотних типів мають оцінку «В», що свідчить про збережену структуру та функції оселищ за наявності окремих ознак порушень або фрагментації. Разом із тим, для частини заплавних і вологих лісів (типи G1.A1, G1.8, G3.E) зафіксовано оцінку «А», яка вказує на високий ступінь природності та добрі перспективи подальшого збереження. Отже, територія характеризується загалом стабільним станом природних комплексів, у яких переважає добрий рівень збереження з окремими осередками відмінного стану.

Глобальність, глобальна оцінка (Global) – відповідно до Додатку III Оселищної Директиви, A(c): глобальна оцінка значимості об'єкту для збереження окремих типів природних оселищ: «С – важливе значення» – для усіх оселищ території мережі.

На території об'єкту Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський» (UA0000123) охороняється 51 вид біоти, які занесені до Резолюції 6 «Перелік видів, що потребують спеціальних заходів збереження їхніх оселищ, включаючи мігруючі види», серед них: Р – Plants (Рослини) – 1 вид; І – Invertebrates (Безхребетні) – 4 види комах; F – Fish (Риби) – 2 види; А – Amphibians (Земноводні) – 2 види; R – Reptiles (Рептилії) – 1 вид; В – Birds (Птахи) – 39 видів; М – Mammals (Ссавці) – 2 видів.

До інших важливих видів флори та фауни належать 27 видів, з них: 3 види рослин, 12 видів комах, 9 видів риб, 2 види птахів. Ними є таксони, які охороняються Червоною книгою України, є ендеміками та охороняються міжнародними конвенціями.

На сайті оселища зазначається, що на його території зростає рідкісне рослинне угруповання *Nymphaeeta candidae*, яке занесено до Зеленої книги України, а також, зазначається, що територія суттєво сприяє виживанню видів, що знаходяться під загрозою зникнення, ендемічних видів 100 видів тварин, занесених до Додатків I та II Бернської конвенції, які проживають або тимчасово мешкають на цій території.

Наявні впливи, загрози, тиск та діяльність на збереження території є низькими («L» – low, низький), мають внутрішній характер («I» – inside, всередині). Ними є A01: землеробство (рілля) поза межами об'єкту, A04.01: інтенсивне випасання на самій території, F03.01: полювання/відлов (людський фактор) всередині, D01.02: транспортна інфраструктура (дороги/проїзди) всередині, A04.02: екстенсивне випасання (всередині). Єдиним високим ризиком («H» – high, високий) є B02: лісогосподарська діяльність всередині – це головний керований ризик для досліджуваної території [6].

Вказано, що на території об'єкта Смарагдової мережі мережі є три заказники місцевого значення «Урочище «Клиновецьке», «Голубе озеро» та «Гнилий Ріг».

Попередній аналіз даних об'єкту UA0000123 Iziaslavsko-Slavutytskyi (Ізяславсько-Славутський) на сайті Смарагдової мережі показує ряд помилок і неточностей у його характеристиці та оцінці. Насамперед, потребує уточнення площа та конфігурація смарагдового об'єкту, оскільки сюди увійшли ділянки Національного природного парку «Мале Полісся» (Указ Президента України від 2 серпня 2013 року, 8762,7 га) [8], землі Ізяславського надлісництва філії «Подільський лісовий офіс» ДП «Ліси України», ОТГ. Разом з тим, цінні території Мале Полісся, де є велика концентрація раритетної біоти та оселищ, а також й об'єкти природно-заповідного фонду, залишилися поза увагою. Потребує уточнення і доповнення перелік оселищ, видів рослин і тварин, територій природно-заповідного фонду. Окрім згаданих на сайті трьох гідрологічних заказників місцевого значення («Урочище «Клиновецьке» (1157,5 га), «Голубе озеро» (28,5 га) та «Гнилий Ріг» (816,2 га)), на території розташовані гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Михельський» (109,0 га), ботанічний заказник загальнодержавного значення «Теребіжі» (32,1 га), комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Озеро Святе» (8,2 га), а також природно-заповідні

території місцевого значення орнітологічний заказник «Плужнянський» (1,4 га), заагальнозоологічний заказник «Лютарський» (35,7 га), лісовий заказник «Дубовий гай» (19,19 га), геологічний заказник «Голицький» (6,6 га), ботанічні пам'ятки природи «Дуб звичайний» (0,1 га) та «Дуб черешчатий» (41,0 га).

З часу створення національного природного парку «Мале Полісся» його співробітниками, а також залученими науковцями з інших установ та організацій України проведено системні наукові дослідження [9], які уточняють і доповнюють інформацію сайту Смарагдової мережі.

Для забезпечення ефективної охорони оселищ та видів біоти Бернської конвенції об'єкту Смарагдової мережі «Ізяславсько-Славутський», необхідним є продовження дослідження та моніторинг біорізноманіття й оселищ, впровадження природоохоронного менеджменту, оголошення нових та розширення площ існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду цього регіону. Ухвалення Закону України «Про території Смарагдової мережі» [10] стане логічним продовженням виконання зобов'язань України щодо збереження видів і оселищ, визначених Бернською конвенцією, імплементації європейського законодавства, зокрема Оселищної директиви ЄС.

Список використаних джерел:

1. Bern Convention. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. URL: <https://www.coe.int/en/web/bern-convention/presentation>
2. Закон України № 436/96-ВР «Про приєднання України до Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі» офіц. текст: за станом на 29 жовт. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. The Habitats Directive. European Commission. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/habitats-directive_en
4. Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats. Standing Committee 39th meeting Strasbourg. Updated list of officially adopted Emerald sites (December 2019). 2019. URL: https://rm.coe.int/updated-list-of-officially-adopted-emerald-sites-december-2019-/168098ef51?fbclid=IwAR3Sfh-F_w0fpHBkCgkU1XclbUbo57vMgDhulFcqg-gFvM5
5. Стан навколишнього природного середовища Хмельницької області у 2024 році. Хмельницька обласна військова адміністрація. URL: <https://surl.li/yfuuzl>
6. UA0000123 Iziaslavsko-Slavutytskyi /EMERALD - STANDARD DATA FORM For proposed Emerald Sites (Areas of Special Conservation Interest, ASCI), Candidate Emerald Sites and, For Areas of Special Conservation Interest (ASCI = Emerald Sites). URL: <https://natura2000.eea.europa.eu/Emerald/SDF.aspx?site=UA0000123>
7. Василюк О. Проектування і збереження територій мережі Емеральд (Смарагдової мережі). Методичні матеріали [О. Василюк, К. Борисенко, А. Куземко, О. Марущак та ін.]; під ред. А. А.Куземко, К. А. Борисенко. Київ : LAT & K, 2019. 78 с.
8. Указ Президента України № 420/2013 «Про створення національного природного парку «Мале Полісся». URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15950.html>
9. Національний природний парк «Мале Полісся». URL: <https://mpnp.forest.gov.ua/>
10. Проект Закону України №4461 «Про території Смарагдової мережі» офіц. текст : за станом на 05 вересн. 2021 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=7059